

ISHSIZLAR VA BAND BO'LMAGAN AHOLINI KASB-HUNARLARGA O'QITISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI

Jonibek Halilov

Qarshi davlat universitetining Pedagogika instituti magistranti

ANNOTATSIYA

Shaxsning individual shaxsiy xususiyatlari tizimi kasbiy faoliyat talablarini qisman qondirishi mumkin, buning natijasida shaxs o'zining psixologik fazilatlari yoki xususiyatlarini o'z-o'zidan yoki ongli ravishda safarbar qilgan holda, mehnat faoliyati samaradorligiga to'sqinlik qiladigan muayyan xususiyatlarni qoplashi mumkin. ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqotlar yo'nalishi va aholining ishsizlik muammosini idrok etishning o'ziga xos xususiyatlari ham o'zgarimoqda. Shunday qilib, yuqori iqtisodiy sharoitlarda ishsizlarning o'ziga xos xususiyatlari qidiriladi, iqtisodiy tanazzul davrida esa ishsizlikning inson shaxsiyatiga ta'siri masalalari tahlil qilinadi. Umuman olganda, ishsizlik darajasi o'z mehnatini taklif qiluvchilar va uni talab qiluvchilar tomonidan qabul qilinadigan qarorlar to'plamidan iborat. Shubhasiz, ularning barchasi ma'lum qarorlarni qabul qilish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan foyda va kutilayotgan xarajatlarni hisobga oladi. O'sish va ishsizlik darajasi nafaqat ish o'rinlarining o'sib borayotgan tanqisligini, balki ish topish bilan bog'liq kutilayotgan foyda va xarajatlarni baholashdagi o'zgarishlarni ham aks ettiradi. Jins, yosh, ish staji, malakasi, ma'lum kasbiy va ish guruhlariga mansubligi, ish bilan bog'liq bo'lmagan daromad manbalari kabi omillarga qarab turli odamlar uchun ishlashga rozilik berish xarajatlari ham, ishlashni rad etish xarajatlari ham juda farq qiladi.

Kalit so'zlar: shaxsiy xususiyat, psixologik maslahat, ishsizlik, iqtisod, kasbiy faoliyat, ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqot, aholi, yoshlar, bandlik.

АННОТАЦИЯ

Система индивидуальных свойств личности может частично отвечать требованиям профессиональной деятельности, в результате чего человек может стихийно или сознательно мобилизовать свои психологические качества или черты для покрытия определенных черт, препятствующих эффективности трудовой деятельности. меняется и направленность социально-экономических исследований, и специфика восприятия населением проблемы безработицы. Таким образом, разыскиваются специфические характеристики безработных в высоких экономических условиях, анализируется влияние безработицы на личность человека в периоды экономического спада. В целом уровень безработицы состоит из набора решений, принимаемых теми, кто предлагает свой труд, и теми, кто требует его. Очевидно, что все они учитывают выгоды и ожидаемые затраты, которые могут возникнуть в результате принятия тех или иных решений. Показатели роста и безработицы отражают не только растущую нехватку рабочих мест, но и изменения в оценке ожидаемых выгод и затрат, связанных с поиском работы. В зависимости от таких факторов, как пол, возраст, опыт работы, квалификация, принадлежность к определенным профессиям и рабочим группам, нетрудовые источники дохода, как издержки согласия на работу у разных людей, так и издержки отказа от работы сильно различаются.

Ключевые слова: личность, психологическое консультирование, безработица, экономика, профессиональная деятельность, социально-экономические исследования, население, молодежь, занятость.

ANNOTATION

A system of individual personality traits can partially meet the requirements of professional activity, as a result of which a person can spontaneously or consciously mobilize his psychological qualities or traits to cover certain traits that hinder the effectiveness of labor activities. the direction of socio-economic research and the specifics of the population's perception of the problem of unemployment are also changing. Thus, the specific characteristics of the unemployed in high economic conditions are sought, and the impact of unemployment on the human personality in times of economic recession is analyzed. In general, the unemployment rate consists of a set of decisions made by those who offer their labor and those who demand it. Obviously, they all take into account the benefits and expected costs that may arise as a result of making certain decisions. Growth and unemployment rates reflect not only the growing shortage of jobs, but also changes in the assessment of expected benefits and costs associated with finding a job. Depending on factors such as gender, age, work experience, qualifications, affiliation to certain occupations and work groups, non-employment sources of income, both the costs of agreeing to work for different people and the costs of refusing to work vary greatly.

Keywords: personality, psychological counseling, unemployment, economics, professional activity, socio-economic research, population, youth, employment.

KIRISH

Ishsizlar uchun kasbiy ta'lim

Ishsizlarni kasbga o'qitishni tashkil etish masalalari ichki va xalqaro mehnat bozorlarida ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirish nuqtai nazaridan ham, kadrlarga bo'lgan rejalashtirilgan ehtiyojni tezda moslashtirish nuqtai nazaridan ham juda dolzarbdir. iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlanish tendentsiyalarining o'zgarishi bilan bog'liq.

Mehnat bozoridagi dinamik o'zgarishlar, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, jamiyat taraqqiyotidagi integratsiya jarayonlari - bularning barchasi ishsizlar uchun kasbiy tayyorgarlikni tashkil etish masalasini ayniqsa dolzarb qiladi.

Bu davlat bandlik xizmati faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, mavjud ta'lim darajasi va oldingi ish tajribasi asosida yangi kasb yoki mutaxassislikka ega bo'lishga, ishsizlarning kasbiy o'zini o'zi anglashini ta'minlashga, ularning chuqur kasbiy malakasini shakllantirishga qaratilgan. bilim, ko'nikmalardir.

Ishchi kuchining sifati uning raqobatbardoshligi bilan tavsiflanadi. Raqobatbardoshlik sifat va xarajat xususiyatlarining kombinatsiyasi sifatida mehnat bozori va ishchi kuchi egalarining o'zlarining taxminiy va joriy ehtiyojlarini qondirishni o'z ichiga oladi.

Ishsizlar uchun kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishning dolzarbligi

Ishsizlarni kasbga o'rgatish mamlakatimizda bandlik darajasini oshirishga ko'maklashuvchi chora-tadbirlardan biridir. Bu ishsizlarning raqobatbardoshligini oshirish va ularning bandlik jarayonini tezlashtirishning samarali mexanizmidir.

Mehnat bozorida raqobat kuchayib borayotgan bir sharoitda viloyat iqtisodiyotida ishchilarni, shu jumladan ishsiz aholini kasbiy tayyorlash va ulardan foydalanish jarayonini takomillashtirish iqtisodiy islohotlarning eng ta'sirchan vositalaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiyotning xususiy va davlat sektorlarida ishchi kuchiga talabni oshirishga qaratilgan faol bandlik siyosatining chora-tadbirlaridan biri sifatida ishsizlarni kasbga tayyorlash; ishchi kuchi va ish o'rinlarining raqobatbardoshligini oshirish; bandlik jarayonini takomillashtirish, mehnatga talab va taklifni tartibga solishga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi iqtisodiy faol aholining to'liq bandligi uchun shart-sharoit yaratishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Kasbiy ta'lim nima?

“Kadrlar tayyorlash” tushunchasi, asosan, u mansub bo'lgan muayyan kasb yoki mutaxassislik kontekstida qo'llaniladi va mustaqil ma'noda amalda uchramaydi. Tayyorlash - o'rganish jarayonida, amaliy faoliyatda zarur bilimlarni berish, ko'nikmalar, tajriba va boshqalarni o'tkazish; tarbiyalamoq, tarbiyalamoq, tarbiyalamoq.

Kasbiy tayyorgarlik, N.Nichkalo ta'kidlaganidek, kasbiy bilimlar, qobiliyatlar, ko'nikma va sifatlar, ish tajribasi va xulq-atvor normalari majmuini shakllantirish jarayoni bo'lib, bu o'z navbatida muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat imkoniyatini ta'minlaydi.

“Ishsizlarni kasb-hunarga o'rgatish” ta'rifining mazmunini aniqlab, shuni aytishimiz mumkinki, bu birinchi navbatda shaxsda bilim, ko'nikma va kasbiy tayyorgarlikka kasbiy yo'nalishni shakllantirishni ta'minlaydigan tashkiliy-pedagogik chora-tadbirlar tizimidir.

Shunday qilib, A. Grishnov ta'rifiga ko'ra, "ishsizlarni kasbiy o'rgatish - bu haqiqiy va potentsial xodimlarni tayyorlashning maqsadli jarayoni ...", uning maqsadi "... muayyan turdagi ishlarni bajarish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni ..." egallashdir. . U turli darajadagi kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qitishni ham, ish joyida kasbiy tayyorgarlikni ham o'z ichiga oladi.

Olimlar V. Shemetov va P. Novikovlar A. Leibovich asarlarida bayon etilgan nazariy qoidalarni qo'llab-quvvatlab, ishsizlarni kasbga tayyorlashni keng va tor ma'noda ko'rib chiqadilar. Keng ma'noda kasbiy ta'lim kasbiy kadrlar tayyorlashni tashkil etish, kasbiy ta'lim olishning turli shakllari sifatida qaraladi. Tor ma'noda kasbiy ta'limning maqsadi, ularning ta'rifiga ko'ra, talabalar tomonidan ma'lum bir ishni yoki ish guruhini bajarish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va ko'nikmalarni jadal egallashdir.

Yana bir guruh olimlar “ishsizlarni kasbga o'rgatish” tushunchasini umumiy atama sifatida qaraydilar, ya'ni ishsizlarni kasbiy ta'lim sohasida mafkuraviy vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish va boyitishga yo'naltirilgan o'qitishning turli turlari tushuniladi. haq to'lanadigan mehnat faoliyati.

Olim V.Savchenko aholi o'z kasbiy va mehnat niyatlarini kasb-hunarga o'rgatish orqali amalga oshirishini ta'kidlab, uni “uzluksiz ta'lim tizimining tarkibiy qismi sifatida xodimga o'z ish joyida zarur bo'lgan nazariy bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni yuqori darajada ta'minlash uchun zarur bo'lgan nazariy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantiradi. mehnat unumdorligi va samarali bandlik.

MULOHAZA VA TAKLIFLAR YOSHLAR ISHSIZLIGI

Ishsizlik noto'g'ri kasb tanlaganda xavf tug'diradi. Bu yerda muammo shundaki, bitiruvchilar uchun ijtimoiy buyurtma yo'qolganligi sababli kasb-hunar ta'limi tizimi sub'ektlari faolligi pasayib bormoqda.. Yoshlar mehnat bozorida ishsizlik darajasi yuqori bo'lgan bir sharoitda oliy o'quv yurtlari, texnikum va kollejlarda mavjud bo'sh ish o'rinlariga hujjat topshirgan.

Ishsizlik eng ko'p qariyalarga (ish unumdorligi pasayganligi va sog'lig'ining yomonlashishi sababli ularni endi hech kim ishga olishni istamaydi) va eng kichigiga (past malaka va tajriba yo'qligi sababli ularni hali hech kim ishga olishni istamaydi) ta'sir qiladi. Yoshlar ishsizligi 16 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Bular to'liq bo'lmagan o'rta ma'lumotga ega bo'lgan o'smirlar va oliy o'quv yurti diplomiga ega bo'lgan yoshlar bo'lishi mumkin. Ularni tajriba va ish ko'nikmalariga ega emasligi birlashtiradi. Bir qator mualliflar da'volar darajasining ta'siriga, ishdan ayrilganidan keyin mehnat motivatsiyasi tuzilishiga, ishsizlikning hamrohlik holatiga va o'z-o'zini hurmat qilishning o'zgarishiga, murojaatlarni qayta qurishga e'tibor qaratishgan.

Ishsizlarni kasbiy tayyorlashning o'ziga xosligi

Ishsizlarni kasbiy ta'lim tizimining o'ziga xosligi ishsizlarning ta'lim sub'ektlari sifatidagi xususiyatlari bilan bog'liq. Bunday xususiyatlar kasb (mutaxassislik), hayotiy va kasbiy tajriba, ta'lim, psixologik xususiyatlar, qobiliyat va moyillik, axloqiy va irodaviy fazilatlarining mavjudligidir. Ishsizlar psixologik noqulay holatda bo'lgan va o'z kasbini o'zgartirishga majbur bo'lgan kattalar sifatida ko'riladi.

Jahon va mahalliy tajriba shuni ko'rsatadiki, ishsizlikni kamaytirishning eng samarali va samarali mexanizmi ishsizlarni kasbga o'rgatishdir.

Amaliy darajada ishsizlarni kasbga tayyorlashni tashkil etish quyidagi asosiy bosqichlarda amalga oshiriladi:

Ishsizlarni kasbga tayyorlash quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1-bosqich - kasbiy yo'naltirish va kasbiy tanlash (ishsizlarni (kasblar va mutaxassisliklar bo'yicha) o'qitishga bo'lgan ehtiyojni aniqlash), o'quv guruhlarini tayyorlash va ishga qabul qilish uchun fuqarolarni tanlash, turli toifadagi ta'lim muassasalari, korxonalar, tashkilotlar va muassasalar bilan kasbiy ta'lim to'g'risida shartnomalar tuzish. ularning bazasi uchun ishsiz fuqarolarni tayyorlash);

- 2-bosqich - ishsizlar uchun kasbiy tayyorgarlik, quyidagilardan iborat: boshlang'ich kasb-hunar ta'limi, qayta tayyorlash va malakasini oshirish (ishsizlarning kasbiy tayyorgarligini nazorat qilish);

- 3-bosqich - kasbiy moslashuv va kasbiy amalga oshirish (ish natijalarini tahlil qilish, statistik hisobotni shakllantirish).

Ishsizlarni kasbga tayyorlash tizimi yaxlit tizimdir. Bir tomondan, umrbod ta'limning ajralmas tarkibiy qismi mavjud bo'lib, u "kattalarning bilimga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish uchun tizimli, maqsadli faoliyati" sifatida qaraladi. Qaysi pedagogik tizimlarning yaratilishi, faoliyati va rivojlanishining umumiy ilmiy tamoyillari va qonuniyatlariga bo'ysunadi. Boshqa tomondan, iqtisodiy tizimning tarkibiy qismi sifatida unga mehnat bozorining ko'plab omillari ta'sir qiladi.

XULOSA

Ishsizlarni kasbga o'rgatishning ahamiyati

Ishsizlarni kasbga o'rgatish ishsizlikni kamaytirish, mehnat salohiyati sifatini oshirishning dolzarb vositalaridan biridir. Asosiy maqsadlari ishsizlarning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini egallash va takomillashtirishdan iborat. O'z kasbi va ustuvorliklariga muvofiq, kasbiy faoliyat va mehnat bozorida raqobatbardoshlik uchun tegishli kasbiy malaka darajasini ta'minlaydi. Ishsizlar uchun kasbiy ta'lim ish beruvchining iltimosiga binoan yoki o'z-o'zini ish bilan ta'minlash uchun tashkil etiladi. Tadbirkorlik faoliyati ta'lim muassasalarida ham, ishlab chiqarish sharoitida ham amalga oshiriladi.

Mamlakatda ham, jahonda ham kattalar ta'limining ahamiyati muttasil ortib bormoqda. Bunday kadrlar tayyorlash uchun o'zining texnologik, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy taraqqiyoti uchun qarzidor bo'lmagan va o'z kelajagini u bilan bog'lamaydigan davlat deyarli yo'q. Ijtimoiy rivojlanish prognozlarida ushbu tizimga juda muhim o'rin berilgan. Ushbu masalaning dolzarbligi korxonalar, muassasalar, tashkilotlarning kadrlarni tayyorlash zarurati bilan bog'liq. Shu jumladan bevosita ish joyida, shuningdek, ishsizlarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish zarurati.

Bizning fikrimizcha, davlat bandlik xizmatining ta'lim muassasalarida ishsizlarni kasbiy tayyorlash samaradorligiga ushbu samaradorlikni belgilovchi asosiy omillarni aniq tushunib yetgan taqdirda erishish mumkin.

Eng so'nggi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, kuchli moddiy-texnika bazasi, hududiy mehnat va ishlab chiqarish bozorlari ehtiyojlariga tez javob berish imkoniyati tufayli. O'qitishning andragogik usullaridan foydalanish, davlat bandlik xizmatining ta'lim muassasalari ishsizlar uchun qisqa muddatli kasbiy ta'lim sifatini va ishlaydigan ishchilarning malakasini oshirishni ta'minlaydi.

Ishsiz fuqarolar va ishsiz aholi uchun kasbiy tayyorgarlik quyidagi o'qitish turlarini o'z ichiga oladi:

- talabalar tomonidan muayyan ishni, ish guruhini bajarish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'zlashtirishni jadallashtirish maqsadida kasbiy tayyorgarlik;
- ishchilarni ushbu kasblar bo'yicha ishlash (foydali bandlik) uchun yangi kasblarga ega bo'lish uchun qayta tayyorlash;
- kasbiy profilini kengaytirish va qo'shma kasblar bo'yicha ishlash (foydali bandlik) imkoniyatini olish uchun ikkinchi kasbga ega bo'lgan ishchilarni tayyorlash;
- bilim, ko'nikma va malakalarni yangilash, kasbiy mahoratini oshirish va o'z kasblari bo'yicha raqobatbardoshligini oshirish, shuningdek, kasbiy faoliyat profilidagi yangi texnika, texnologiya va boshqa masalalarni o'rganish maqsadida xodimlarning malakasini oshirish;
- kasbiy faoliyatning yangi turini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan alohida fanlarni, fan, texnika va texnologiyalarning bo'limlarini o'rganishni, shuningdek, belgilangan muddatlarda yangi malaka olishni nazarda tutadigan ta'lim dasturlari bo'yicha qo'shimcha bilim, ko'nikma va ko'nikmalarga ega bo'lish uchun mutaxassislarni kasbiy qayta tayyorlash. mavjud ta'lim yo'nalishi (mutaxassisligi);
- malaka darajasiga talablarning kuchayishi va kasbiy muammolarni hal qilishning yangi usullarini o'zlashtirish zarurati munosabati bilan nazariy va amaliy bilimlarni yangilash maqsadida mutaxassislarning malakasini oshirish;

- nazariy bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotda shakllantirish va mustahkamlash, kasbiy vazifalarni bajarish uchun kasbiy va tashkiliy fazilatlarini egallash uchun mutaxassislarini tayyorlash.

Amaliyot mustaqil trening turi yoki o'quv rejasining bo'limlaridan biri bo'lishi mumkin.

Mutaxassislarini kasbiy qayta tayyorlash, malakasini oshirish va amaliyot o'tashlari qo'shimcha kasbiy ta'lim to'g'risidagi tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi.

7. Ishsiz fuqarolar va ishsiz aholini tadbirkorlik faoliyatini keyinchalik tashkil etish maqsadida kasbga o'rgatish kasb-hunarga o'rgatish yo'nalishlaridan biridir. Bu ham mustaqil kurs, ham kasbiy tayyorgarlik, qayta tayyorlash, ikkinchi kasblarga o'qitish va malaka oshirish bo'yicha o'quv dasturining bo'limlaridan biri bo'lishi mumkin.

Ishsiz fuqarolar va ishsiz aholini tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish maqsadida kasbga o'qitish Rossiya Federatsiyasi Hukumatining 1995 yil 7 martdagi 224-sonli "Ishsiz aholini o'qitishni tashkil etish to'g'risida" gi qaroriga muvofiq amalga oshirilishi kerak. tadbirkorlik faoliyati asoslari" (Rossiya Federatsiyasi qonun hujjatlari to'plami, 1995 yil, N 12, 1052).

8. Ishsiz fuqarolarning bandlik organlarining yo'nalishi bo'yicha ikkinchi oliy yoki o'rta kasb-hunar ta'limi olishiga yo'l qo'yilmaydi.

9. Ishsiz fuqarolar va ishsiz aholini kasbga tayyorlash kunduzgi va sirtqi (kechki) ta'lim shakllarida amalga oshiriladi; u kurs (guruh) yoki individual bo'lishi mumkin.

Kasb-hunarga o'rgatish o'zining turi va shakliga ko'ra nazariy kursni, ishlab chiqarish ta'limi (stajirovka) va zarur hollarda amaliyotni o'z ichiga oladi. Xulosa

Bandlik organlarining yo'nalishi bo'yicha ishsiz fuqarolar va ishsiz aholini kasbga o'qitish xarajatlari tarkibiga quyidagilar kiradi:

- nazariy va ishlab chiqarish tayyorgarligi (stajirovkasi), amaliyot o'tashini ta'minlovchi o'qituvchilar va shaxslarning mehnatiga haq to'lash;
- o'qishni tugatgan shaxslarni attestatsiyadan o'tkazish komissiyalari a'zolarining mehnatiga haq to'lash;
- nazorat qilinadigan kasblarni olishda malaka imtihonlari uchun to'lov;
- zarur hollarda olingan kasb, mutaxassislik bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziya olish uchun to'lov;
- o'quv rejalari va dasturlarini, o'quv-uslubiy materiallarni, o'quv qo'llanmalarini ishlab chiqish, egallash, ishlab chiqarish, ekspertizadan o'tkazish uchun haq to'lash;
- o'quv-ishlab chiqarish maydonlari, asbob-uskunalar, asbob-uskunalar, jihozlar, xom ashyo va o'qitish uchun zarur bo'lgan boshqa moddiy resurslarni sotib olish, ijaraga olish va ularga xizmat ko'rsatish uchun to'lov;
- ishsiz fuqarolarga butun o'qish davri uchun stipendiyalar to'lash;
- zarur hollarda, ish bilan ta'minlash organlari tomonidan boshqa aholi punktiga kasb-hunar o'rgatish uchun yuborilgan fuqarolarning yo'l haqi (ta'lim joyiga va orqaga) va yashashi bilan bog'liq xarajatlarni to'lash;
- tibbiy ko'rikdan o'tishni talab qiladigan kasblar, mutaxassisliklar ro'yxatiga muvofiq o'qishga yuborishda tibbiy ko'rik uchun to'lov;

- zarur hollarda, ish kiyimlari, poyabzal va boshqa shaxsiy himoya vositalari uchun haq to'lash, shuningdek, fuqarolarni ish bilan ta'minlash organlarining yo'nalishi bo'yicha kasbga o'qitish davrida maxsus ovqatlanish;

- bandlik xizmati ta'lim markazlarining o'quv-ishlab chiqarish bazasini rivojlantirish, o'quv jarayonini uslubiy ta'minlash, o'quv jarayoniga zamonaviy texnologiyalar va o'qitish usullarini joriy etish xarajatlari;

- kasb-hunarga o'qitishni tashkil etish va amalga oshirish bilan bevosita bog'liq bo'lgan boshqa xarajatlar.

Ta'lim muassasalari, tashkilotlar bilan xarajatlar tuzilmasi bo'yicha hisob-kitoblar bosqichma-bosqich amalga oshiriladi: birinchi bosqich - qonun hujjatlarida belgilangan chegaralar doirasida avans to'lash, ikkinchi bosqich - o'qitish to'liq tugagandan so'ng yakuniy hisob-kitob.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Miloradova N.G. Psixologiya i pedagogika: Uchebnik. – M.: Gardariki, 2006. – 335 s.
2. Shapovalenko I.V. Vozrastnaya psixologiya (Psixologiya razvitiya i vozrastnaya psixologiya). – M.: Gardariki, 2006. – 349 s.
3. Obuxova L.F. Vozrastnaya psixologiya: Uchebnik dlya vuzov. – M.: Vysshee obrazovanie; MGPPU, 2006. – 460 s.
4. Oganesyanyan N.T. Pedagogicheskaya psixologiya. Sistema raznourovnevnykh kontrol'nykh zadaniy: Uchebnoe posobie. / N.T. Oganesyanyan. – M.: KNORUS, 2006. – 328 s.
5. Shapovalenko I.V. Vozrastnaya psixologiya (Psixologiya razvitiya i vozrastnaya psixologiya). – M.: Gardariki, 2005. – 349 s.
6. Miloradova N.G. Psixologiya i pedagogika: Uchebnik. – M.: Gardariki, 2005. – 335 s.
7. “The new Psychology of Success” Carol S. Dweck phd from Stanford Universite 2014
8. “Exploring the Inner Landscape of a Teacher’s Life” Parker J. Palmer 2015
9. Psixologiya i pedagogika. Pod.red. A.A.Radugina. – M., 2003, 57-68 s.
10. Burlachuk L. Psixodiagnostika. Uchebnik. – SPb.: Piter, 2002, -74 s.
11. Gafarov A.Z., Yugay A.X. Pedagogik amaliyot. – T., 2002, 16-bet.
12. Basova N.V. Pedagogika i prakticheskaya psixologiya. – M.: Feniks, 2000, 45-61 s.
13. Psixodiagnostika i proforientatsiya v obrazovatel'nykh uchrejdeniyax / Red. –sost.L.D. Stolyarenko. Rostov n/D: Feniks, 2005.– 416 s.
14. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. Toshkent 1999.